

CHANTAL DELSOL

A VILÁG GYŰLÖLETE

TOTALITARIZMUSOK
ÉS A POSZTMODERN

PÁZMÁNY NEMZETKÖZI TANULMÁNYOK – 18. KÖTET

A SOROZAT EDDIGI KÖTETEI:

Botos Máté (szerk.): SEMPER AEQUUM. TÍZÉVES A POLITIKA-TUDOMÁNY SZAK A PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEMEN

Scott Burchill és Andrew Linklater (szerk.):
A NEMZETKÖZI KAPCSOLATOK ELMÉLETEI

João Carlos Espada: A POLITIKAI SZABADSÁG ANGLO-AMERIKAI HAGYOMÁNYA. EURÓPAI SZEMSZÖGBŐL

Gáthy Vera: INDIA. A MÚLTBÓL A JÖVŐ FELÉ

Györffy Dóra: BIZALOM ÉS PÉNZÜGYEK.
VÁLSÁG ÉS VÁLSÁGKEZELÉS AZ EURÓPAI UNIÓBAN

Jany János: JOGI KULTÚRÁK ÁZSIÁBAN

Jany János: AZ ISZLAMIZMUS. ESZMETÖRTÉNET ÉS GEOPOLITIKA

Nyirkos Tamás: POLITIKAI TEOLÓGIÁK

Rezsőházy Rudolf: BEVEZETÉS A TÁRSADALOMTUDOMÁNYOK
MÓDSZERTANÁBA

Salát Gergely: BÜNTETŐJOG A HAN-KORI KÍNÁBAN

Salát Gergely (szerk.): A KÍNAI ALKOTMÁNY

Salát Gergely (szerk.): KÍNAI ÁLOM – KÍNAI VALÓSÁG

Salát Gergely, Szakáli Máté és Szász Réka (szerk.):
MESTERSÉGES TERMÉSZETESSÉG.
KÖRNYEZETKÁROSÍTÁS ÉS TERMÉSZETVÉDELEM ÁZSIÁBAN

Salát Gergely, Szakáli Máté és Szilágyi Zsolt (szerk.): VESZÉLYES VÍZEKEN.
KONFLIKTUSOK ÉS BIZTONSÁGI FENYEGETÉSEK A TÁVOL-KELETEN

Salát Gergely és Szilágyi Zsolt (szerk.): TRAUMÁK ÉS TANULSÁGOK.
A II. VILÁGHÁBORÚ ÖRÖKSÉGE A TÁVOL-KELETEN

Szigetvári Tamás: EURÓPAI INTEGRÁCIÓ ÉS/VAGY KELETI NYITÁS.
TÖRÖK KÜLPOLITIKAI ÉS KÜLGAZDASÁGI DILEMMÁK A 21. SZÁZAD ELEJÉN

Zsinka László: EURÓPA FELEMELKEDÉSE. A NYUGATI HEGEMÓNIA KEZDETEI

CHANTAL DELSOL

A VILÁG GYŰLÖLETE

TOTALITARIZMUSOK
ÉS A POSZTMODERN

FORDÍTOTTA

BOTOS MÁTÉ
MIHANCSIK ZSÓFIA

TYPOTEX

A KÖTET KIADÁSÁT TÁMOGATTA:

Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészeti- és Társadalomtudományi Kar

Chantal Delsol:

LA HAINE DU MONDE. TOTALITARISMES ET POSTMODERNITÉ

© Les Éditions du Cerf, Paris, 2016

Hungarian translation © Botos Máté (1–5.), Mihancsik Zsófia (6–10.), 2020

Hungarian edition © Typotex/Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest, 2020

Engedély nélkül semmilyen formában nem másolható!

Lektorálta: Kalmár Anikó

ISBN 978 963 493 080 8

ISSN 2416-1438

Typotex – PANTA

A PANTA a Pázmány Egyetem Nemzetközi Tanulmányokkal foglalkozó szakmai közösségének könyvsorozata, mely széles értelemben vett társadalomtudományi munkák révén mutatja be a globális világ múltját és jelenét. A sorozat neve egyszerre utal az intézményi háttérre, valamint arra a teljességre és sokszínűsége, amit megragadni hivatott: Πάντα.

Sorozatszerkesztő: Jany János

TARTALOM

BEVEZETÉS	8
1 A JÓ FELTÉTELE: AZ EMANCIPÁCIÓ	15
Törés és átalakulás	17
Az emancipáció mint a Jó mértéke	20
2 AZ EMANCIPÁCIÓ VÉGZETES FOLYAMATA	
A második axiális kor	25
A lehetséges méreg és ellenszere	28
A totális emancipáció megvalósítása	31
Tegyük helyre a világot	33
Az ENSZ: a radikális újjászületés	36
A kommunizmus folyamatossága a posztmodernben	42
3 KIGÚNYOLTATNI	
Semmibe venni	49
A felforgatás csak egy csel	54
Az utópia terror nélkül	56

TARTALOM

4 TÖMEG ÉS PUSZTULÁS	61
A felszabadítás katasztrófája	62
A partikularitások visszautasítása	66
A feloldott társadalom	70
Pusztulás	74
Helyünk a világban	76
A szimbolikus erőforrások abszurditással sújtása	80
5 A LÉHA EGYENLŐSÉG	85
Az egyenlőség immanenssé válik	86
A kommunizmustól a „létszükségletekig”	88
Az osztálytársadalomtól a <i>genderig</i>	91
Nominalizmus	94
<i>Jante törvényei</i>	95
6 AZ EMBER RENATURALIZÁCIÓJA, TERMÉSZETES ÁLLAPOTÁNAK VISSZAÁLLÍTÁSA – MINDEN LEHETSÉGES	101
Egy orvosság és az ellenmérge	102
A sarkából kifordult fejlődés	104
Az emberi történelem kész regény	109
Mindenki önmaga demiurgosza	111
7 AZ EGZISZTENCIÁLIS KÉRDÉSEK TAGADÁSA	117
Francia felvilágosodás	118
Minőségi ugrás és hanyatlás	120
A lelki béke kötelessége	124
Az új ember folytonossága	130
Megszakítani azt, ami jön	134
Amoralizmus	137

8 BÉKÉSEN ELNYOMOTTAK	141
Ahol a demokrácia megszűnik	142
Elnyomás az <i>élcsapat</i> révén	145
Indoktrináció és tévelygések	148
Ami törvényes, az erkölcsös	152
9 A TÖRTÉNELEM VÉGE	157
Meváltás	160
Átkozott múlt!	164
„Még termékeny az öl, honnan kijött”	167
10 FIKTÍV VILÁG	173
A nyilvánvaló és a közhelyes dolgok	174
A hamis pátoasz és a pótszer	176
A <i>ketman</i>	179
„A nyelv, amely gondolkodik helyetted”	182
KONKLÚZIÓ	188

BEVEZETÉS

A totalitarizmusok demiurgosza, aki *per se* az emberi világ átalakításának kísérleteire adott válasz volt, lerombolta a 20. századot.

Hamis dolog lenne azt gondolni, hogy ezektől az illúzióktól mára megszabadultunk. Amit elvetettünk, az a totalitarizmus mint terror. Ugyanakkor továbbra is tanúi vagyunk a világ átalakítására, a tökéletlen világ felszabadítására vonatkozó kísérleteknek.

A történelemnek azon a pontján, ahol most tartunk, vita és a harc állítja szembe azokat, akik még mindig megváltoztatni akarják ezt a világot, és azokat, akik védik és óvják.

A kertész, aki az ablakom alatt dolgozik, a világ csodálója. Nem képzeleli, hogy *létre tudna hozni* bármifajta virágot. Ő *gondozza* azt. Más szóval: segíti növekedni azt, ami nélküle is létezik. Nem alkot, nem készít: gondot visel. Innen az alázata. Úgy látja magát, mint egyfajta cégvezetőt, ráadásul olyat, akit nem sok siker kecsegtet. Mivelhogy igen nehéz neki jósolnia, és a bizonyosság ismeretlen számára. Gyakorta megszállottként dolgozik, a művészete szabályainak keretei között, és gyakran nem kap mást, mint ízetlen gyümölcsöket vagy fonnyadt zöldségeket. És egyszer csak megjelennek lábainál, váratlanul, olyan szépségek, amelyeket lehetetlennek tartott. Nyilvánvalóan van némi hatalma, amely még növekedhet is a sokszorozódó tudásnak köszönhetően. Keresztezhet növényeket, megerősítheti a növények védekezését tanult vagy felfedezett technikákkal. És ez az oka a nagyságának, mert a kertész nem pusztán a tápláló/gondozó szerepét látja el, hanem valamilyen módon lekötöztette lesz a világ egy olyan rendjének, amelyet nem ő állapított meg, és amely nagyrészt átlép rajta.

Semmiképpen sem úgy mestere, mint aki szuverén módon dönt. Ő csak az ór. De egyben társ-teremtő is, mert napról napra hozzájárul a világ meghatározatlan beteljesedéséhez. Ha iparkodik és szerény, mindenben javít, amihez hozzáér, ám ha rátarti, csak rontani tud.

Ebből ered a csodálata, amely már kora reggel magával ragadja és sosem hagyja el, mivel kisebbnek érzi magát az őt körülvevő világnál, melyet csodál,

BEVEZETÉS

mivel sem feltalálója, sem uralkodója; vagy ha az is, legfeljebb egy ingatag és teljesen ismeretlen királyságé. Ügyefogyottnak tartja magát egy olyan renddel szemben, mely korábban keletkezett, mint ő; s csekélykének a számtalan csoda láttán – és mindenekelőtt önnön szabadságának nagyszerű misztériuma előtt, amely megköveteli tőle, hogy bölcsen és előrelátóan viselkedjen. Mindig régimódinak tartja magát, de ezért sem szégyent, sem keserűséget nem érez, inkább egyfajta méltóságot, hogy része lehet mindennek.

Vendége és segédje valami nála nagyobbak, amit nevezhetünk Istennek, a Természetnek, a Véletlennek vagy a Gondviselésnek, vagy akár Gaiának. Örökölt egy megkezdett, beavatott, de befejezetlen világot, amit folytat, jobbít, civilizál.

Ismeretlen számára a lenézés, az ócsárlás, a gúny. Neki a legapróbb virág is boldogság. Szereti ezt a világot, amely meghaladja őt, és melynek gyarapodásához ő is hozzájárult. Álmélkodik ezen a renden, mely szemei előtt már teljes fegyverzetben bukkan elő, és egyben lelkesedik saját merészségétől.

A posztmodern egyszerre folytatója a modernnek és mond ellent neki. Jelenkorunkat két, egymással versengő gondolatvilág uralja. Az első folytatja a modern gondolkodást, még tovább kiterjesztve prométheuszi jellegét, habár más előjelek alatt, mint a 20. században: a *daloló holnapok* vagy az *ezeréves birodalom* helyébe például a poszthumán kor halhatatlan emberének várakozása lép. Ismét demiurgoszok vagyunk tehát. Ahogyan azok vagyunk a vörös totalitarizmus által megkezdett munka továbbvitelében is: az az igyekezet, amely létre akarja hozni az egzisztenciális kérdésekkel szemben közömbös embert, nem ismer el semmiféle olyan emberképet, amely korábbi eredetű, s azt hiszi, hogy egy történelem előtti korban élünk, mely a közeli megváltást várja.

Az utóbbi irányzat szemben áll az elsővel, melyben a fanatikus prométeizmus egy vad fajtát, a feslett felvilágosodás örökösét látja. Az vezeti, hogy miként tudja gondolni ezt a létező világot, ahelyett, hogy újra akarná alkotni. Ehhez előnyben részesíti az odafigyelést és a tiszteletet a termeléssel szemben. Amikor így teszünk, kertészként gondolkodunk.

Korunk tehát demiurgoszokat és kertészeket teremt, akiknek a világnézete és tervei egymással ellentétesek.

Úgy tűnik, jelenleg a kertészek inkább valamiféle ellenkultúrát képviselnek, abban az értelemben, hogy nincsenek a hatalom birtokában. Ez a demiurgoszok kezében van. Mégis, joggal gondolhatjuk, hogy a jövő a kertészek kezében van: először is, mert a fiatalság az ő oldalukon áll, de legfőképp azért, mert a józan észnek mindig és minden korban szebb jövője van, mint az esztelenségnek, amely sokat rombol, de sohasem diadalmaskodik.

Általános vélekedés szerint ez a törésvonal, mely nem túl régi, de igen tartósnak ígérkezik, meghaladja a jobboldal/baloldal törésvonalát, amennyiben a világ megőrzése (jobboldal) vagy átalakítása (baloldal), vagy ha jobban tetszik, a begyökerezettség és az emancipáció között kell választanunk. Igaz ugyan, hogy a fentebbiek kontextusában a baloldal egy része (környezetvédők, antimaterialisták) csatlakozik a megőrzés eszméjéhez, miközben a jobboldal egy része (libertáriusok) az átalakítás vagy az emancipáció eszméjét támogatja. Ám a régi törésvonalak újraformálódnak: a demiurgosz az emancipáció oldalán áll, míg a kertész a begyökerezettségén.

Érdekes megvizsgálni, mi történik a kertészeknél. Nagy általánosságban ezek megtértek, bár nem mindannyian. Ők a demiurgoszok által teremtett világból kiábrándultan térnek meg (harminc vagy negyven évvel ezelőtt mindenki a demiurgoszokat védte, és az ellenkező véleményen lévő kisebbség úgyszólván láthatatlan volt). A kijózanodás után a földre zuhantak, és most tisztában vannak azzal, hogy innentől védeni kell azt, ami van, és le kell állítani a légvárak építését. Vagy ahogy Camus fogalmazott egy Stockholmban tartott beszédében:

Minden generáció kétségkívül arra hivatottnak érzi magát, hogy újraalkossa a világot. Az enyém ugyanakkor tudja, hogy nem fogja újraalkotni. Feladata azonban talán még ennél is nagyobb, s ez abban áll, hogy meg kell akadályoznia a világ felbomlását.

A kertészek azok az emberek, akik szeretik a világot. Ámde szükség van arra, hogy sikerüljön újra varázslatossá tenni, mert a demiurgoszok teljesen varázstalanították. Ez az oka annak, hogy a kertészek egy része a panteizmus felé fordul, ami felébreszti a pogánysághoz vagy a sztoicizmus formáihoz való visszatérést.¹ A kertészek között azok, akiknek nincs szükségük a varázslatossá tételre, a zsidó-keresztények, akik soha nem szüntek meg azt gondolni, hogy a világ nem a mienk, és csodálattal kell adózzunk neki, mert nem mi magunk teremtettük.

Ha egyetlen vonással kellene leírunk a jelenséget, azt mondanánk, hogy a kertészek megoszlanak aszerint, hogy Günther Anders² örökösei (környe-

1| Lásd erről *A lemondás kora* című könyvemet (*L'Âge du renoncement*. Paris, Éditions du Cerf, 2011).

2| Günther Anders (1902–1992) zsidó származású német filozófus, az atomerő-ellenes mozgalom egyik atyja, technokritikus álláspontot képviselő gondolkodó, 1929–37 között Hannah Arendt férje volt – *a ford.*

BEVEZETÉS

zetvédők) vagy Gustave Thiboné³ (keresztények). Az első csoport a pan-teizmus formáit követi, a második a transzcendensben hisz. Amikor ezek összekapcsolják erőiket, kérdés, hogy a demiurgoszok ellen tudnak-e állni.

A nemrég megtért kertészek gyakran riadnak meg akkor, amikor megér-tik, milyen állapotban van a világ, amelyet a demiurgoszok lepusztítottak, s az ilyenek gyakran hisznek apokaliptikus megtorpanásban, úgy tekintve a jelenkorra, mint „még megmaradt időre”, mint „haladékra”. A keresztények számára ellenben mindennek semmi értelme nincs, hiszen ők tisztában vannak vele: ezen a világon minden csak haladék.

A prométeizmus, mint szakadatlan emancipáció, a Nyugat lendületéhez tartozik, és talán egyszerre általánosan emberi is. Egy természetes lendület, és azt biztosan kijelenthetjük, hogy az ember alaptermészete, hogy meg akarja haladni saját természetét. A probléma a prométeizmus radikalizmusával van, és abban, hogy fenntartja a monopóliumhoz való jogát. A demiurgosz már nem azt keresi, hogy miként jobbíthat folyton-folyvást ezen a világon, hanem hogy miként alakíthatja át azt gyökerestül, hogyan teremthetné újra. Persze minden javítás egy átalakítás, és magától értetődik, hogy igen nehéz meghatározni, mely ponttól lesz már ez a javítás hübrisz. Mondhatjuk azt is, hogy egy demiurgoszok által teremtett rendben mozgunk attól a pillanattól fogva, amikor az emancipáció felé, az átalakulás irányába törekvő lendület vakká válik, és többé nem keresi saját határait. Tehát, ha ez a lendület át-töri korlátait, elkezdi lerombolni épp azt, amit nagyra akart volna tenni. A határok nem előre megállapítottak és nehéz felismerni őket: folyamato-san megkérdőjeleződnek. Ám akik abból indulnak ki, hogy ezek a határok nem léteznek, és hogy az átalakítás minden vita nélkül is lehetséges, nem mások, mint demiurgoszok: ártalmas elmék. Pontosan azt igazolják, hogy a lendületnek vaknak kell lennie, mivelhogy számukra minden, ami vakon tör az emancipáció felé, egyenlő magával a Jóval. A demiurgoszok veszélyes polgárok, mert nem csodálnak semmi mást, mint aminek az előállítására maguk is képesek; s miután legbelül önmagukon kívül semmit nem imád-nak – úgy vélekedve, hogy semmi sem istenibb náluk –, és merthogy tehát legfeljebb saját magukban, ezekben az ürességgel töltött teremtményekben és gyászos tárgyaikban hisznek. Akárcsak Harthouse, Dickens *Nehéz idők* című művének főhőse, aki azt vallotta, hogy „nem hisz jobban Lucifernél semmiben sem”.⁴

3| Gustave Thibon (1903–2001) francia költő, katolikus filozófus, Jacques Maritain és Gabriel Marcel munkatársa volt – *a ford.*

4| Ch. Dickens: *Nehéz idők*. Budapest, Európa, 2010. 130. Mikes Lajos fordítása.

Más szavakkal, amikor meg akarjuk óvni és védeni ezt a világot, az nem azt jelenti, hogy a fejlődését gátoljuk, kimerevítve jelenlegi állapotában. Hiszen világunk alaptermészete is a folytonos javulás keresése. A világot óvni és védelmezni azt jelenti, hogy a valóságot komolyan vesszük. Azt hinni, hogy a természeti világ és az emberek világa egy olyan közös rendszert és olyan törvényeket hordoz magában, amelyeket meg kell ismernünk és tiszteletben kell tartanunk. És azt, hogy a valóságot nem lehet megtéveszteni:

Siettetni akartam a történelmet, ahogyan egy növényt is nyújtanak, hogy gyorsabban növekedjék, csak hogy a növényt nem lehet becsapni, hanem alázattal és szeretettel kell locsolgatni.⁵

Végő soron: azt hinni, hogy ez a világ egyfajta érvényességgel és legitimitással rendelkezik. A demiurgoszokkal a valóság elveszíti a legitimitását. Ennek a könyvnek a témája a világ érvénytelenségének kortárs története.

5| Václav Havel székfoglaló beszéde az Académie des sciences morales et politiques-on, 1992. október 27-én.

1 | FEJEZET

A JÓ FELTÉTELE: AZ EMANCIPÁCIÓ

A 20. század modernsége hitt a haladásban és megtestesítette a prométheuszi ambíciót. Az emancipáció ideálja a zsidó-keresztények által kezdett és fenntartott történelemben egy tökéletes világ tervét fogalmazta meg, mely a totalitarizmusok csapásai alatt folytatódott – az Evangélium *új embere* Lenin *új emberévé* vált, és az árja is egy újabb ember.

A 21. század kései modernsége, melyet aláaknázott a kiábrándulás (látuk, mivé lett Lenin vagy Hitler „új embere”, és azt is, hogy végül is milyen közönségesnek bizonyult⁶⁾), részben elvesztette a hitét a haladásban. Egy másik irányzat ugyanakkor tovább folytatódik, mely fenntartja a hitet az *új emberben*, aki erőszak és háborúk nélkül él, megfeleldez az egzisztenciális kérdésekről, és nem hal meg – egy olyan valaki, aki előtt minden lehetséges. Ez a program immár nem a terror, hanem a gúny révén valósul meg. Eredményesen és fájdalommentesen teszi lehetővé a régi világ eltörlését abból a célból, hogy helyet csináljon egy új számára.

Számos kortársunk nem szereti ezt a világot. Ki akarnak lépni belőle. Vádolják azt a kulturális környezetet, amely világra hozta és felnevelte őket. Szégyellik a szüleiket, akiket ilyen-olyan rasszizmussal/macsósággal/homofóbiával gyanúsítanak. Nincs kedvük megvédelmezni saját történelmüket a következő generációkkal szemben. Nekik egy gyökeresen más jövőre van igényük. Ezek a szellemek azt keresik, hogy miként hagyhatnák el saját világukat (minden attitűdjük, gondolatuk, hiedelmük erről tanúskodik), mivelhogy sajátos módon szégyellik azt, túl kicsinek ítélve elvárásaik szemszögéből, túlságosan tökéletlennek, túlságosan nevetségesnek tartva. De önmagukat vajon kiknek tartják ők? Ez itt a kérdés. Günther Anders ezt a napjainkban kiteljesedő kérdést kezdte feszegetni, amikor a mai ember „prométheuszi

6| Amikor Paulus hadserege kapitulált Sztálingrádnál, és a német katonák tömegesen adták meg magukat, V. Grossman így írt: „Meglepetéssel láttuk, hogy mennyi alacsony ember van köztük, sokan nagy orral, alacsony homlokkal, lefittyenő ajkú, kis szájjakkal, kis, madárfejú emberek. Megannyi sötétebb bőrű, pattanásos vagy fekélyekkel borított, itt-ott szeplős Árja. Csúfak voltak és gyengék, ahogy anyjuk a világra hozta és szerette őket.” *Vie et destin*. Paris, L'Âge d'homme, 1980. 1083.

A JÓ FELTÉTELE: AZ EMANCIPÁCIÓ

szégyenéről” beszélt, aki hiteltelennek tartja magát azért, mert több egy dolognál.⁷ A világ elutasítása az *öngyűlölet* tintájából íródik.

Megtörténik a történelemben, hogy egy csoport elkapja kora kulturális világának fertőzését, és adott esetben megpróbálja terrorizmussal tönkretenni azt, ami az erős támadása a gyengével szemben. Ezt példázza napjainkban az iszlám egy ága, de ez mindig is létezett a többé-kevésbe reménytelen és erőszakos anarchizmusban. A szörnyűséges erőszakot általában a bosszú arányaihoz igazítják – ma olyanokat ismerünk, akik levágják ellenségeik fejét és ezt azután a közösségi hálózatokon mutogatják. A demiurgoszság esete azonban, amelyről szólunk, sokkal mélyebb, mondhatni filozófiai probléma, nem pusztán kulturális. Egy olyan akaratról van szó, amely el akarja hagyni ezt a világot, de nem abban az értelemben, hogy hazát vagy kultúrát cserél, hanem átformálni vagy megszabadulni az emberiség azon létformájától, amely mindig is jellemezte. Ez egy olyan akarat, amely egyszerre utasítja el és kívánja átalakítani az ember világát. Nem a kiterjedt világ van elutasítva és megvetve (annak a földrajzi kultúrája), hanem az ember világa úgy, ahogy az idők kezdete óta létezik, és ahogyan még azóta sem sikerült teljesen újraalkotni.

Pontosításképpen meg kell fogalmazzuk, hogy az elutasítás e lelkiülete, mely eléggé különleges a történelemben, itt, Nyugaton, két évszázad öröksége.

Amikor bizonyos kortárs irányzatok, melyek a nyugati félteke hatalmának fenntartói, arra törekednek, hogy kivonuljanak a világból, az nem valami új jelenség: ebben úgy viselkednek, mint a 20. század utópiáinak örökösei, a francia felvilágosodás igazi megvalósítói.

Az antropológiai újjászületés, azaz a döntő szándék, amely a jelenkor emberét meg akarja változtatni és egy másfajtaival akarja helyettesíteni, a francia felvilágosodás lényegi célját fejezi ki – vagy azét a felvilágosodását, amely nem a felszabadító ígéret megvalósítását keresi, hanem egy olyanét, amely a létező kultúrát teljes mértékben egy anti-kultúrával akarja felváltani. Tocqueville helyesen látta meg a francia forradalomban a történelem első vallás nélküli vallási forradalmát, amely „úgy tűnt, hogy Franciaország megreformálásánál is jobban törekszik az emberi nem megújítására”,⁸ és így írta le az első demiurgoszkokat, megjövendölve, hogy lesznek még nekik gyermekeik és leszármazottaik:

7| G. Anders: *L'Obsolescence de l'homme: Sur l'âme à l'époque de la deuxième révolution industrielle* (1956). Paris, L'Encyclopédie des Nuisances – Ivrea, 2002. 42.

8| A. de Tocqueville: *A régi rend és a forradalom*. Budapest, Atlantisz, 1994. 54.

...az emberi szellem teljesen elveszítette egyensúlyát. Már nem tudta, hol fogja vissza magát, azt sem, hol álljon meg, és megjelent a forradalmároknak egy ismeretlen fajtája, amely az örületig fokozta a merészséget, amelyet semmiféle újdonság sem tudott meglepni, amelyre az aggályok nem hatottak, és akik sohasem tévováztak szándékaik végrehajtása előtt. És ne higgyük, hogy ez az új fajzat mindössze egy történelmi pillanat elszigetelt és mulékony szülötte; azóta új nemzedékké formálódott, fennmaradt és elterjedt a Föld valamennyi civilizált részén, megőrizve eredeti ábrázatát, szenvedélyeit és jellegzetességeit. Amikor megszülettünk, ők már ott voltak körülöttünk, és mind a mai napig nem tűntek el a szemünk elől.⁹

Hozzátehetjük: két évszázaddal Tocqueville után ez a fajta még mindig itt van szemeink előtt, és csak parancsra vár.

TÖRÉS ÉS ÁTALAKULÁS

A probléma lényege, hogy az ember teremt meg mindent, ami fontos, mindent, ami őt érinti. Nincs többé semmi *adott*, minden mesterségesen létrehozott. Nincs semmi, ami megelőzne minket: minden a mi munkánk eredménye. Sem adósság, sem felelősség nincs előzetes szerződés nélkül. Az emberi döntés alkot törvényt a teljes emberi létezésre. Nincs rend nélkülünk.

A világ kimenetele többféle módon képzelhető el. Vannak, akik azt állítják, hogy a természetet teljesen uraljuk, mások azt, hogy az ember kiborggá alakítható – ugyanúgy, ahogyan voltak, akik osztály nélküli társadalmat akartak csinálni, vagy mások, akik csak nagy, szőke barbárokból álló társadalmat akartak. Az átalakító irányzatok számosak. Miként az ellenkező oldalon, azok is számosan vannak, akik szeretik a világot. Egyesek védelmezik Természet Anyát (környezetvédők), mások elsődlegesen a valós és tökéletlen emberi lényeket veszik védelmükbe (a zsidó-keresztények), és megint másokat inkább a technikai, anyagi, pénzügyi uralom borzaszt el (mint például Pasolinit¹⁰ vagy Castoriadist¹¹).

9| *Uo.* 186–187.

10| Pier Paolo Pasolini (1922–1975) író, filmrendező, forgatókönyvíró, nyelvész volt; Cornélius Castoriadis (1922–1997) görög származású francia filozófus, társadalomkritikus, pszichoanalitikus volt, aki szembefordult a marxista filozófiával és később libertárius szocialista nézeteket vallott – *a ford.*

11| C. Castoriadis: *La Montée de l'insignifiance*. Paris, Seuil, 1996, 105–106.: „A kapitalizmus eszeveszett tervezete, az ál-racionális ál-ügyesség korlátlan expanziójának projektje,

A JÓ FELTÉTELE: AZ EMANCIPÁCIÓ

Ilyennek mutatja magát az átalakulás tériszonya, mely a modernitás egy elfajult kifejeződése: a modernitás egy olyan alakja, amely elutasít minden rendet a világban, és mivel elutasítja a transzcendenciát, azt hiszi magáról, hogy megszabadult korlátaitól. Ebben mutatkozik meg az artificializmus, a kultúra abszolút elsőbbsége a természettel szemben, az emberi rend teljes uralma, a tökéletes világ és az új ember megteremtése. A modernitás lejtője a *hübrisz*. A totalitarizmus egy hiperbola, egy totális állam, amelynek feladata a társadalmak üdvözítése egy pseudo-vallási doktrína értelmében. Sokan próbálták ezt a nácizmustól elvitatni, mondván, hogy az nem lehetett méltó egy utópia hordozására! Ámde mi tudjuk, hogy a barna totalitarizmus is kifejez és egyben keres is egyfajta *sui generis* tökéletességet, ami a mitikus múlt felé fordulásban nyilvánul meg: visszatérés egy olyan Németországhoz, amely minden keveredéstől mentes, amely azonban csak egy kitalált múltban létezett.¹²

A modernitás a történelem azon mozzanata, amikor az emberi gondolat nem fogadja el többé a korlátok interiorizálását. Minden élőlény, minden természeti dolog a belsejében hordozza saját korlátait, amelyek meghatározzák. Az állat és a növény elpusztul. A folyót a völgyek határozzák meg, anélkül csak mocsárrá válna, nem folyóvá. A korlátatlan, mint a régiek jól látták, egész egyszerűen a nemlétezés. A modernitás ezzel szemben a korlátokat kívülre helyezi, és ezáltal bizonytalanná teszi őket. Így születik meg a korlátatlanság tériszonya: a korlátlan szabadság, a korlátlan egyenlőség, a végtelen hatalom és ellenőrzés, a tökéletes boldogság, és a többi. Ily módon teljes demiurgiában élünk. Nem abban az értelemben, hogy Istent majmoljuk, mert a teremtő pontosan az a valaki, aki korlátokat alkot, hogy abból építsen teremtményeket. Viszont abban az értelemben sem, hogy a Sátánt majmoljuk, aki megosztja a teremtményeket, haragot és viszályt szítva közöttük. Nem, mi demiurgoszok vagyunk, abban az értelemben, hogy összekeverjük a Teremtő és a Diabolosz gesztusait: összekeverjük a korlátokat, amelyek életet hoznak létre, s amelyek ezáltal a szeretetet (a különbözőséget) éltetik, az elválasztással, amely a rosszat eredményezi (a diszkriminációt). Elutasítjuk a határokat, mert összekeverjük a rosszal, mintha csak nem az élethez tartoznának.¹³

mely oly régóta nem csak a gazdaságot és a haszonhajtó tevékenységet érinti, egy globális (és ennyiben még rémisztőbb), a fizikai, biológiai, lelki, szociális, kulturális adottságokat teljesen irányító projektté vált.”

12| Lásd F. Rouvillois: *Crime et utopie. Une nouvelle enquête sur le nazisme*. Paris, Flammarion, 2014.

13| Lásd erről Gabriel Liiceanu nagyon szép szavait: *De la limite* (Paris, Michalon, 1994), „La racine per- et le complexe peratologique” fejezet, 149.

Ez az oka a „totális” követelésének, amely éppúgy nyilvánul meg a mai haladónak mondott demokráciák társadalmában, mint a 20. század totalitarizmusában.

A totalitás tériszonya és a napjainkban lépten-nyomon megfogalmazódó „soha többé” konszubsztanciálisak. Ez a szakításnak egy mélyről fakadó akarása. Egy totális törés akarása. Soha többé szolgaságot. Soha többé háborút. A posztmodern emancipáció felégeti a hidakat maga mögött, hogy meghódítsa a totalitást. A régi világ miazmás, sokszínű, árnyalt, kevert, s legfőként: örökség. A totalitás ezzel szemben a miénk, teljességgel a miénk: saját képünkre formált, hideg alkotás. A kettő között áthidalhatatlan a hasadék. A marxizmus, amely „a harmadik kor végleges vallása” volt,¹⁴ azaz az emberi kérdések végső megoldása, úgy látszik, ebben a tekintetben megtalálta folytatóját: a Nyugat kortárs korszakát.

A 20. század az új ember megteremtését várta – palingenézist, antropológiai forradalmat, egy teljesen más civilizációt. Mussolini az új olasz mítoszt emlegette. Trockij ezt írta: „Az átlagember mértéke egy Arisztotelész, egy Goethe, egy Marx lesz.” A fasizmusban és a nácizmusban az utópia korábbi: egy mitikus múltba való visszatérést fogalmaz meg. Plakátok és szobrok köembereket, bronzembereket mutatnak. A 20. század az Egységre áhított, tartott a pluralizmustól, és akár a francia forradalom, nem kért többé a megvalósult szabadságokból, hanem „A Szabadságot” akarta, a teljeset, a tökéletest.

A posztmodern ugyanezen célokat követi, de már nem kér a forradalomból, amely terrorizál. A töréseket más módon alakítja ki.

Számos elmélet kísérelte meg napjaink, a posztmodern kor és a totalitarizmusok közelítését, melynek az pusztán folytatása. A Foucault által leírt felügyeleti társadalomra, Talmon „totális demokráciájára” vagy a nemrégiben Bourmaud által megfogalmazott, „a neoliberalizmus édes totalitarizmusára” gondolunk.¹⁵ Ám itt nem erről van szó. A totalitarizmust, mely elég tág fogalom, már Friedrich, Arendt vagy Bruneteau¹⁶ is olyannak határozták

14| H. de Lubac: *La Postérité spirituelle de Joachim de Flore*. Paris, Éditions du Cerf, 2014. 747.

15| *Agir*, 53., 2014. május, 41.; „A neoliberális társadalom így valósítja meg a totalitárius utópiát”, 45.

16| Jacob Talmont (1916–1980) a politikai messianizmusról és a nemzeti mítoszlól írott könyvei tették ismertté; Daniel Bourmaud (1952–) francia jogász, afrikanista; Carl-Joachim Friedrich (1901–1984) német származású amerikai politológus volt; Hannah Arendt (1906–1975) német zsidó származású amerikai filozófus volt; Bernard Bruneteau (1952–) francia történész, genocídiumkutató – *a ford.*

A JÓ FELTÉTELE: AZ EMANCIPÁCIÓ

meg, mint a terror monopóliumának rendszerét, csakhogy minket nem a terror jellemez.¹⁷

Ugyanakkor mégis azt tapasztalhatjuk, hogy a kortárs gondolkodásban egy erőteljes irányzat a francia forradalmat, a totalitarizmust, a 20. század utópiáit képviseli: megváltoztatni az embert és a világot, visszafordítani, dolgozni az átalakításán. S mert ennek eszközei nagyban különböznek a korábban használatosaktól, valami újról van szó. Ámde a cél még mindig ugyanaz. A „profán valóság átemelése az abszolútba, az örök üdvösség karikatúrisztikus ábrázolásában”.¹⁸ Megdöbbenő látni, milyen körmönfont vagy éppen kevésbé rafinált módon gyakorol nyomást és zsarol az emancipációs ideológia, ugyanaz, amelyet más sallangokkal a kommunizmus akart megvalósítani, s amely manapság a mi tájékunkat is megszállta. Realizálása titkos munka, melyet a terror nem tudott elvégezni, s amelyet most másfajta zsarolásokkal remélnék célra vinni. A totalitarizmus eltűnt, mert a terror és a fizikai erőszak eltűntek, de az uralkodni akaró ideológia maradt, csak másként. Fanatizmusában radikálisan, amit Jacques Attali¹⁹ így írt le: „Az új mint jó hír elfogadása, a bizonytalanság mint érték, az instabilitás mint sürgetés és a keveredés mint egyfajta gazdagság” elfogadása annak érdekében, hogy társadalmainkat „folytonosan alkalmazkodó nomád törzsekké” tegyék.²⁰ Más szavakkal, minden gyökér eltörléseként.

AZ EMANCIPÁCIÓ MINT A JÓ MÉRTÉKE

Eltöröljük a gyökereket és szentté nyilvánítunk egy árnyalatlan, megkérdőjelezhetetlen és mindenütt érvényesíteni kívánt emancipációt. Az emancipáció szakralizálásának első meghatározó jele a 20. század totalitarizmusainak fenntartott oly különböző bánásmód. Mindkettő számtalan borzalommal és leírhatatlan perverzciókkal tüntette ki magát. És mégis: a nácizmus gyűlölt és szüntelenül ócsárolt, ami a legkevesebb; csakhogy a kommunizmusnak folyton megbocsátás, elnézés és a bűnök szemérmesen a kabát alá rejtése jár. Ebből az következik tehát, hogy nem a terror aljasít le, mert az mindkét esetben egyforma mértékű volt.

17| Ph. De Lara (ed.): *Naissance du totalitarisme*. Paris, Éditions du Cerf, 2011.

18| L. Kołakowski: „Jésus, essai apologétique et critique”, *Commentaire*, 2014/3. Köszönet A. Besançonnak, hogy rámutatott erre a szövegre.

19| Jacques Attali (1943–) francia közgazdász, társadalomtudós, író, politikai tanácsadó. Az Európai Fejlesztési és Újjáépítési Bank (EBR) első elnöke. Több mint ötven könyv szerzője – *a ford.*

20| *Le Monde*, 1996. március 7.

A terror nem döntő az ítéleteinkben, mert ha így lenne, nem volna különbségtétel a náciizmus és a kommunizmus megítélésében. Elegendő pusztán a kommunizmus áldozatainak számának csökkentését célzó törekvésekre utalnunk, miközben ha valaki ugyanezt merné cselekedni a soával kapcsolatban, ez tagadásnak, vagyis bűncselekménynek minősülne.²¹ Általában véve, az a mód, ahogyan különbséget teszünk a minket felháborító tömeggyilkosságok, illetve a minket közömbösen hagyók között, önmagában is jelzésértékű. Ennél is több egyébként, hiszen vannak olyan tömeggyilkosságok, amelyeket titokban támogatunk, amelyek lehetővé teszik az emancipáció haladását: ez az 1793-as francia tömegmészárlások esete, és bizonyos módon ez a helyzet a kommunizmus gyilkosságaival is. A francia értelmiség, amely támogatta Pol Pot borzalmait, ma a párizsi szalonokban, az egyetemi katedrákon, a doktori bírálóbizottságokban tűnik fel: azt gondolhatnánk, hogy azoknak az embereknek, akik így álltak a náciizmushoz, most inkább rejtőzködniük kéne.

Mélyen fekvő okok persze találhatók, hogy megmagyarázzuk, sőt, esetleg meg is értsük e megkülönböztetések alapjait, de itt és most csak arról van szó, hogy rámutassunk: a terror nem döntő és még csak nem is meghatározó ezen rendszerek megkülönböztetésében. Ha ugyanis így volna, a terrorra épülő valamennyi rendszert ugyanazzal a gyalázzattal illetnék – csak hogy nem így áll a helyzet. Valójában a terror meghatározó elemként való felemlegetését arra *használják*, hogy becsméreljék és eltapossák ellenfelüket. Ez tehát pusztán egy polemikusan érv, és semmi egyéb.

Illendő hát, hogy kibontsuk a mögöttes rejlő valódi, ám kimondatlan érvet. A náciizmust, mondják, a holokauszt miatt gyűlöljük. Valójában a népiirtás csak egy kifogás, mert például a holodomor miatt nem éri ugyanilyen megvetés a szovjet rendszert. A náciizmust más, jóval obskúrusabb és majdnem elképzelhetetlen okból gyűlöljük: mert ez egy visszatérési kísérlet volt a begyökerezettség egy (mellesleg halálos) formájához – amely ebben az esetben a rasszra épülő identitást, egy mégoly fantázia szülte kulturális identitást, a hazát és a gyökereket érintő összes dolgot jelenti. A legfőbb probléma nem a terror, hanem az emancipáció vagy a begyökerezettség. A náciizmust a gyökerekhez való ragaszkodása miatt gyűlöljük, nem a terror miatt, hiszen ezen az alapon ugyanígy utasítanánk el a kommunizmust és az 1793-as francia forradalmi terrort. Ha a vendée-i tömeggyilkosság két évszázad elteltével is ennyire elkendőzött dolog maradt, az azért van, mert a Francia Köztársaság vonakodik elutasítani azokat, akik megszabadítottak minket egy olyan népességtől, amely a begyökerezettség szimbóluma volt.

21| Lásd a Wikipedián Stéphane Courtois-t.

A JÓ FELTÉTELE: AZ EMANCIPÁCIÓ

A náci totalitarizmus legitimitása erővel veszett el, hivatalosan a terror miatt, valójában azonban azért, mert a begyökerezettség egy (romlott) formáját magasztalta; míg a kommunista totalitarizmust, a terror ellenére, megbocsájtással és sajnálkozással díjazták, mert az emancipációt dicsőíti – és ez az emancipáció, ha mégoly romlott is, bűnbocsánatot nyer.²²

Az emancipációban a haladás mindig azonos a Jóval. Ez vált A JÓ fogalmává. Ami az emancipáció oldalán áll, így vagy úgy, az mindig *túl van a jó és a rossz fogalmán*. Az emancipáció előmozdítói természetüknél fogva ártatlanok: mindenkor találtak feloldozás a bűneikre.

A posztmodern pillanat, a 21. század átalakította a jó és a rossz kritériumait. A jó kizárólag a progresszió és az emancipáció. A rossz pedig a gyökerekhez ragaszkodás és a határok keresése. Ezért lehet kifüggeszteni egyetemeinken Sztálin és Lenin képeit, és ezért nem lehet Hitlerét. Mindent, ami meg akarna őrizni, meg akarna menteni, meg akarna tartani valamit a múltból, azt rossznak ítélik. Mi több: a rosszat – a begyökerezettséget – vagy úgy határozzák meg, mint az abszolút Rosszat (*reductio ad hitlerum*, ami a kapillaritás elve alapján rendkívül messzire terjed), vagy mint egy betegséget. A konzervativizmus olyan kevésbé normális dolog, hogy már úgy írják le, mint egy patológiai esetet: minden, ami -fóbiára végződik. (Érdekes megfigyelni, hogy eközben ugyanez a félelem valami nagyon tiszteletre méltó dologként jelenik meg, amint „a félelem heurisztikájának” Hans Jonas-i kereteibe illeszthető be – hiszen tiszteletre méltó dolog például rettegni az atombombától vagy a kapitalizmustól.) A fóbiát egyre inkább *gyűlöletként* értik, semmint *félelemként*. Lehetetlen dolog tehát a begyökerezettségről mint véleményről szólni, hiszen ez csakis betegség vagy bűn lehet. Az ellenvélemény ilyesfajta patolgikussá minősítése a zakatoló ideológia egyik leginkább figyelemre méltó vonása, és rámutat arra, milyen közel is vagyunk a kommunista típusú társadalmakhoz: az emancipáció semmit nem visel el, ami ellentmond neki, hiszen Ő MAGA a Jó.

Pontosítsunk: a társadalmak minden korszakban a Jót valami olyannal szokták azonosítani, ami számukra értéket hordoz. Tolsztoj például ezt mondta a nagyságról:

A nagyság mintegy kizárja a jó és rossz mércéjének alkalmazását. Aki nagy, nem követhet el semmi rosszat. Nincs olyan borzalom, amit bűnül lehetne

22] B. Bruneteau (*Le Totalitarisme*. Paris, Éditions du Cerf, 2010) fogalmazta meg azt a többszörös okot, amely a nácizmus és a kommunizmus tárgyalásának különbségéről szól, és lényegében ennek a kezelésnek az alap gondolata: a sztálinizmus és a nácizmus közül „az előbbi a felvilágosodás kihirdetett örököse volt, és tényleg azzá is vált; a második ellenben annak sirásója” (18.).

felróni annak, aki nagy. „C'est grand!” – mondják a történetírók, és ilyenkor már nincs se jó, se rossz, csak „grand” van, vagy „nem grand”. A grand jó, a nem grand rossz.²³

A morál ma arra vonatkozik, ami a 20. század borzalmai után fontos maradt. Csakhogy az erkölcs nagyon lemaradva következik a haladás után, mivel a barbárságok is feloldozást kapnak, ha a haladás oldalán állnak.

A kétfajta totalitarizmus csak a modernizmushoz való relációjában értelmezhető, mellyel szögesen ellentétes viszonyt tápláltak. A két totalitarizmus tétje a titánok harca, egyik oldalon egy elfajult begyökerezettséggel, és egy elfajult emancipációval a másikon. A náciizmus azt keresi perverzítésében és túlzásaiban, hogy miként *siklathatja ki* a modernitást, a kommunizmus pedig azt keresi túlzásaiban és perverzítéseiben, hogy hogyan *valósíthatná meg* a modernitást. Egyiküknek sem sikerült elérnie a célját. A munka befejezésre vár. Ezen fáradozik korunk: megvalósítani az emancipációt, még-hozzá olyan módon, hogy a begyökerezettséget közben véglegesen a legfőbb bűnként határozzák meg. Azonban egyik sem tudja kiszorítani a másikat, mivel az embernek egyidejűleg parancsoló szükséglete az emancipáció és a begyökerezettség. Korunkat is alapvetően kudarcra ítéli az emberi élet egyedül lehetséges finom alkímiájának és szükséges egyensúlyának figyelmen kívül hagyása: az emancipációnak A JÓVAL való összetévesztése emberi mivoltunk egész falait rombolja le.

23| L. Tolsztoj: *Háború és béke*. Budapest, Európa, 2013. 564. Makai Imre fordítása.